

ФАКТОРНА МОДЕЛЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

A FACTORY MODEL OF AGRICULTURAL COMPETITIVENESS

Орджи Леонард Чибузор
аспірант,
Університет «КРОК»

Orji Leonard Chibuzor
Postgraduate,
“KROK” University

Метою статті є аналіз факторів та розроблення факторної моделі конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. Зазначено, що найважливішим фактором конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства є конкурентоспроможність його продукції. Розроблено факторну модель конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, що відображає системну взаємодію економічних, організаційних, правових, інвестиційних, інноваційних, соціально-психологічних, технологічних, технічних, екологічних, природних факторів, яка покликана задіяти наявні резерви і визначити стратегію підвищення конкурентоспроможності продукції незалежно від теперішньої економічної ситуації, а також дає змогу вести облік системної взаємодії виявлених факторів, значна частина яких має механізм регулювання, що дає змогу визначити резерви підвищення конкурентоспроможності продукції. Уточнено зміст конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції як кінцевого результату системної взаємодії природних, економічних, організаційних, правових, технічних, технологічних, інноваційних, інвестиційних, екологічних, соціально-психологічних чинників, втілених у продукції, реалізація яких забезпечує фінансову стійкість учасників ринку в системі «виробництво – збут» на внутрішньому і зовнішньому продовольчих ринках.

Ключові слова: сільськогосподарська продукція, факторна модель, конкурентоспроможність, конкурентна перевага, інвестиційна привабливість.

Целью статьи является анализ факторов и разработка факторной модели конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции. Отмечено, что важнейшим фактором конкурентоспособности сельхозпредприятия является конкурентоспособность его продукции. Разработана факторная модель конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции, отражающая системное взаимодействие экономических, организационных, правовых, инвестиционных, инновационных, социально-психологических, технологических, технических, экологических, природных факторов, которая призвана задействовать имеющиеся резервы и определить стратегию повышения конкурентоспособности продукции независимо от нынешней экономической ситуации, а также позволяет вести учет системного взаимодействия выявленных факторов, значительная часть которых имеет механизм регулирования, что позволяет определить резервы повышения конкурентоспособности продукции. Уточнено понятие «конкурентоспособность сельскохозяйственной продукции», под которым следует понимать конечный результат системного взаимодействия природных, экономических, организационных, правовых, технических, технологических, инновационных, инвестиционных, экологических, социально-психологических факторов, воплощенных в продукции, реализация которых обеспечивает устойчивое финансовое положение участников рынка в системе «производство – сбыт» на внутреннем и внешнем продовольственных рынках.

Ключевые слова: сельскохозяйственная продукция, факторная модель, конкурентоспособность, конкурентное преимущество, инвестиционная привлекательность.

The state and problems of agriculture are a well-deserved alarm and are the subject of scientific research and concern for producers and scientists, legislators and the executive. They draw their attention to the need to translate the industry into an intensive path of development. Despite numerous studies, there is no single approach in the contemporary economic literature to determining the competitiveness of agricultural products and a single methodology for quantifying them, and there are options for analyzing the existing conditions for improving competitiveness in the agricultural sector. The purpose of the article is to analyze the factors and develop a factor model of competitiveness of agricultural products. The basic concepts, namely “competitiveness”, “competitiveness factor”, “competitiveness of

agricultural products” are analyzed. External and internal factors of competitive advantage of agricultural enterprises are considered and analyzed, ten groups of factors in agricultural production are established, the aggregate interaction of which ensures the competitiveness of products. A factor model of agricultural product competitiveness has been developed, reflecting the systematic interaction of economic, organizational, legal, investment, innovative, socio-psychological, technological, technical, environmental, natural factors, which is intended to use existing reserves and to determine the strategy of improving the competitiveness of independent production and independent economic development. Situation, and also allows to keep a record of the systematic interaction of identified factors, many of which have a mechanism for regulating it, to determine potential for raising competitiveness of products. All these factors are complementary, and their scientifically sound systematic application provides competitive advantages in achieving this goal. It is substantiated that the implementation of the developed factor model of competitiveness of agricultural products is intended to provide the economic entities with the target level of competitiveness, and also allows to group the factors and identify the reasons for the decrease in the criteria of competitiveness of products.

Key words: *agricultural products, factor model, competitiveness, competitive advantage, investment attractiveness.*

Постановка проблеми. Стан і проблеми у сільському господарстві викликають цілком заслужену тривогу і стають предметом наукових досліджень і стурбованості виробників і учених, законодавців і виконавчої влади, звертають їхню увагу на необхідність переведення галузі на інтенсивний шлях розвитку.

З політичними змінами, що відбулися, стан справ у технологічному й технічному переозброєнні сільськогосподарського виробництва різко погіршився, інноваційний процес загальмувався. Нині у результаті непродуманих рішень значна частина сільськогосподарських організацій перебувають у стані виживання, що характеризується переходом від розширеного виробництва до простого зі скороченням інвестицій, різким падінням прибутковості, посиленням фінансової нестійкості господарств, погіршенням кадрової забезпеченості. У цих умовах різко знизився попит на науково-технічну продукцію, що привело до скорочення наукових досліджень і падіння рівня і якості наукового забезпечення виробництва.

У міру розвитку суспільства, підвищення матеріального і культурного рівня життя людей ростуть і потреби, що є спонукальним мотивом для виробництва конкурентоспроможних товарів. Виробити товар необхідної якості і кількості, доставити в потрібний час і місце споживачеві за прийнятною ціною – основна умова конкурентоспроможності і напрям роботи товаровиробників усіх форм власності і господарювання.

Забезпечення високої конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів сільського господарства на ринках є актуальним, складним і стратегічно важливим завданням через специфіку продукції сільськогосподарського виробництва, а також особливості існування і принципи його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми управління конкурентоспроможністю сільськогосподарської продукції та методології її кількісної оцінки розглянуті в роботах таких учених, як В. Білобородько [1], Г.М. Бражевська [2], М.Д. Гилка [3], А.С. Головачов [4], О.О. Красноруцький [6] та ін.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на безліч досліджень, у сучасній економічній літературі немає єдиного підходу до визначення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та єдиної методології її кількісної оцінки, мають місце варіанти аналізу наявних умов підвищення конкурентоспроможності в сільськогосподарській галузі.

Формулювання мети статті. Метою статті аналіз факторів та розроблення факторної моделі конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоспроможність – категорія багатопланова, що аналізується й оцінюється на рівні не тільки товарів, а й підприємства, галузі, країни, економіки, базується на здатності суб'єктів всіх форм власності і господарювання виробляти конкурентоспроможну продукцію.

На думку науковців [1; 2; 3], найважливішим фактором конкурентоспроможності сільгоспдприємства є конкурентоспроможність його продукції. При цьому до ключових характеристик продукції можна віднести якість, ціну й умови її реалізації.

Під фактором конкурентоспроможності будуть розумітися явища і процеси виробничо-господарської діяльності підприємства та соціально-економічного життя суспільства, які викликають зміни величини витрат на виробництво і попиту на продукцію відповідно і, як наслідок, зміну рівня конкурентоспроможності [9]. Фактори можуть діяти в обох напрямках, у бік як підвищення, так і зниження конкурентоспроможності. Однак просто наявність цих факторів не забезпечує конкурентоспроможність продукції. Те, наскільки вони ефективно використовуються і в якій галузі застосовуються, буде основним для конкурентної переваги.

Найбільш фундаментальне дослідження факторів конкурентоспроможності було проведено в роботах М. Портера, де вони приймаються як «одна з чотирьох основних детермінант конкурентної переваги поряд зі стратегією фірми, її структурою і конкурентами, умовами попиту і наявністю родинних або суміжних підприємств галузі». Серед вищезазначених детермінант виділяються такі, як:

- стратегія підприємства, його структура та рівень конкуренції;
- фактори конкурентоспроможності;
- умови попиту;
- родинні та суміжні підприємства галузі [4; 8].

Конкурентна перевага, заснована на одній або двох детермінантах, також можлива, проте така перевага короткочасна і втрачається з виходом на ринок великих компаній. Тому перевага за кожним окремим фактором не є передумовою для конкурентної переваги в галузі – лише їхня взаємодія приведе систему до ефективної роботи.

За визначенням Ф. Котлера, «людина вибирає товар, сукупність властивостей якого забезпечує їй найбільше задоволення за цю ціну з урахуванням своїх специфічних потреб і ресурсів» [5, с. 49]. Саме ресурси, платоспроможний попит споживачів визначають потребу розвитку виробництва товарів.

Конкурентоспроможність товару досліджується для конкретної групи споживачів, сформованої за відповідними ознаками стратегічної сегментації ринку. Якщо не вказано ринок, на якому конкурентоспроможний об'єкт, це означає, що він тепер є найкращим світовим зразком. В умовах ринкових відносин конкурентоспроможність характеризує ступінь розвитку суспільства. Чим вища конкурентоспроможність країни, тим вищий життєвий рівень у цій країні.

Оцінка рівня конкурентоспроможності різних товарів являє собою дуже складну роботу, тому що: по-перше, в конкурентоспроможності фокусуються всі показники якості та ресурсоемності роботи всього персоналу на всіх стадіях життєвого циклу об'єктів; по-друге, натепер відсутні міжнародні документи (за аналогією зі стандартизацією інших об'єктів) з оцінки конкурентоспроможності різних об'єктів; по-третє, в Україні технічна, економічна, кадрова, соціальна політика не орієнтована на забезпечення конкурентоспроможності різних об'єктів.

Специфічні принципи оцінки конкурентоспроможності конкретних товарів формулюються в кожному конкретному разі, виходячи зі складності, особливостей і важливості об'єкта.

Так, в основу виміру конкурентоспроможності персоналу можуть бути покладені методи експертних оцінок. Конкурентоспроможність організації рекомендується оцінювати на основі показників конкурентоспроможності товарів з урахуванням значущості галузевих ринків, на яких вони були реалізовані, і рентабельності організації. Конкурентоспроможність галузі можна виміряти на основі конкурентоспроможності, наприклад, 30 кращих її товарів.

Вихідна інформація повинна оцінюватися за такими чинниками, як:

- час (час здійснення проектів або вкладення інвестицій);
- об'єкт;
- масштаб обсягу виробництва товарної продукції;

- освоєння об'єкта у виробництві;
- отримання інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень;
- умови експлуатації об'єкта;
- рівень інфляції;
- рівень ризику і невизначеності.

Зіставлення альтернативних варіантів за перерахованими факторами забезпечується технічними або економічними заходами, спрямованими на поліпшення окремих показників якості товару, його ціни, якості сервісу, сфери споживання та інших чинників конкурентоспроможності об'єктів.

Фактори конкурентної переваги сільськогосподарських підприємств поділяють на зовнішні, прояв яких в малому ступені залежить від організації, і внутрішні, майже цілком зумовлені управлінням організації [7, с. 93].

Нами встановлено десять груп факторів у сільськогосподарському виробництві, сукупна взаємодія яких забезпечує конкурентоспроможність продукції: природні, організаційні, економічні, правові, технічні, технологічні, інноваційні, інвестиційні, соціально-психологічні, екологічні (рис. 1). Кожен фактор включає безліч підфакторів.

Природний фактор включає розмір і структуру сільськогосподарських угідь (рілля, сіножаті, пасовища), їхню якість і співвідношення, відповідність кліматичним умовам, біологічним особливостям оброблюваних сільськогосподарських культур, породам тварин тощо.

Організаційно-господарський устрій території відповідає виробничому напрямку (спеціалізації) господарства, організації основного, обслуговуючого і допоміжного виробництва, кооперації та інтеграції, організації маркетингу, виробничих ділянок, інфраструктурі, дорожній мережі, місцю розташування щодо ринків збуту і придбання матеріально-технічних ресурсів, що дає змогу підприємству економити значну частину коштів на комерційних (транспортних) витратах завдяки вибору найбільш ефективної логістичної схеми доставки продукції споживачеві.

Економічний – забезпеченість земельними, трудовими та матеріальними ресурсами, спеціалізація господарства, система планування, ціноутворення, мотивації праці, фінансово-кредитні відносини, управління, конкуренція, самостійність товаровиробників у питаннях виробництва, переробки і збуту продукції тощо.

Технічний – система машин і знарядь в основних, допоміжних і обслуговуючих галузях рослинництва і тваринництва, фізичний і моральний знос пасивної й активної частини основних фондів, технічні параметри, їх відповідність світовим досягненням тощо.

Технологічний – відповідність застосовуваних технологій біологічними особливостям вирощуваних сільськогосподарських культур і порід тварин, глибока переробка сировини,

Рис. 1. Факторна модель конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції

можливість підвищення продуктивності праці в системі «виробництво – збут», впровадження інформаційних технологій тощо.

Правовий – законодавчі акти, постанови, декрети, укази тощо.

Інноваційний – розробки, винаходи, дизайнерські рішення, технологічні та продуктові інновації (впровадження нових ідей на рівні ринку) тощо.

Інвестиційний – здатність суб'єктів господарювання здійснювати інвестування в системі «виробництво – збут» за рахунок власних джерел і залучення вітчизняних та зарубіжних інвесторів, забезпечивши своєчасне повернення інвестиційних ресурсів.

Соціально-психологічний – забезпеченість персоналу суб'єктів господарювання житлом, відповідними виробничими об'єктами й об'єктами культурно-побутового призначення (дитячі садки, школи, лікарні, будинки культури, спортивні школи, зали, стадіони тощо), високий ступінь мотивації, створення умов для високопродуктивної праці тощо.

Екологічний – дотримання стандартів (галузевих, державних, міжнародних) за всіма показниками якості виробництва сировини і продуктів його переробки, норм, нормативів тощо.

Усі зазначені фактори є взаємодоповнюючими, їх науково обґрунтоване системне застосування забезпечує конкурентні переваги в досягненні поставленої мети.

Реалізація розробленої факторної моделі конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції покликана забезпечити суб'єктам господарювання в сільському господарстві цільовий рівень конкурентоспроможності, а також дає змогу згрупувати чинники і виявити причини зниження критеріїв конкурентоспроможності продукції.

На практиці нами рекомендується такий порядок аналізу факторної моделі:

– визначення реальної ситуації, постановка проблеми; виявлення найбільш істотних факторів за допомогою опитування фахівців або проведення фронтального «брейнстормингу»;

– деталізація істотних факторів, що впливають на рівень конкурентоспроможності;

– встановлення причин, які піддаються коригуванню;

– вибір базової стратегії;

– контроль за реалізацією – визначення конкретних осіб, підрозділів, організацій, відповідальних за доведення коректованих чинників до встановленого рівня.

Таким чином, комплексне виявлення чинників дає змогу визначити конкурентні переваги і формувати їх для реалізації конкурентоспроможності продукції.

На підставі проведених теоретичних узагальнень категорії «конкурентоспроможність» у працях вітчизняних і зарубіжних вчених, результатів отриманих досліджень нами уточнено її зміст. Під конкурентоспроможністю сільськогосподарської продукції слід розуміти кінцевий результат системної взаємодії природних, економічних, організаційних, правових, технічних, технологічних, інноваційних, інвестиційних, екологічних, соціально-психологічних чинників, втілених у продукції, реалізація яких забезпечує стійке фінансове становище учасників ринку у системі «виробництво – збут» на внутрішньому і зовнішньому продовольчих ринках.

Запропоноване визначення свідчить, що сутність категорії «конкурентоспроможність» полягає в забезпеченні стійкого становища сільськогосподарських товаровиробників на внутрішньому і зовнішньому продовольчих ринках, а також у системній взаємодії її чинників, що забезпечують цільовий результат.

Таким чином, успішний розвиток сільського господарства багато в чому залежить від вирішення складних багатофакторних проблем підвищення та забезпечення рівнів конкурентоспроможності регіональних сільськогосподарських підприємств та інвестиційної привабливості.

Висновки. Розроблено факторну модель конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, що відображає системну взаємодію економічних, організаційних, правових, інвес-

тиційних, інноваційних, соціально-психологічних, технологічних, технічних, екологічних, природних факторів, яка покликана задіяти наявні резерви і визначити стратегію підвищення конкурентоспроможності продукції незалежно від теперішньої економічної ситуації, а також дає змогу вести облік системної взаємодії виявлених факторів, значна частина яких має механізм регулювання, що дає змогу визначити резерви підвищення конкурентоспроможності продукції.

Уточнено зміст конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції як кінцевого результату системної взаємодії природних, економічних, організаційних, правових, технічних, технологічних, інноваційних, інвестиційних, екологічних, соціально-психологічних чинників, втілених у продукції, реалізація яких забезпечує фінансову стійкість учасників ринку в системі «виробництво – збут» на внутрішньому і зовнішньому продовольчих ринках.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Белобородько, В. Шляхи зміцнення конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських підприємств. *Агроекономіка*. 2004. № 5. С. 61–62.
2. Бражевська, Г.М. Техніко-технологічне забезпечення виробництва продукції рослинництва. *Економіка АПК*. – 2009. – № 12. – С. 49–52.
3. Гилка М.Д., Л.В. Прокопець. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств та їх державна підтримка. *Економіка АПК*. 2012. № 3. С. 78–83.
4. Головачов, А.С. Методологічні основи конкурентоспроможності підприємств і товару. *Економіка і управління*. 2005. № 1. С. 4–8.
5. Котлер, Ф. Основы маркетинга: учебное пособие / пер. с англ. В.Б. Боброва. Москва, 1996. 698 с.
6. Красноруцькій О.О. Методичні протиріччя в оцінці конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2011. № 12. С. 103–108.
7. Маркевич, Т.В. Забезпечення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2011. № 9. С. 89–94.
8. Портер М. Конкуренция / пер. с англ. Я.В. Зabloцкий. Москва. 2003. 496 с.
9. Райзберг, Б. А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Є.Б. Сучасний економічний словник. Москва: ИНФРА-М. 2003. 480 с.

REFERENCES:

1. Beloborodko, V. (2004) Shlyahi zmchnennya konkurentospromozhnosti produkciyi silskogospodarskih pidpriemstv [Competitiveness of agricultural enterprises and their state support]. *Agroekonomika*, no 5, pp. 61–62.
2. Brazhevska, G.M. (2009) Tehniko-tehnologichne zabezpechennya virobnictva produkciyi roslinnictva [Technical and technological support for crop production]. *Ekonomika APK*, no 12, pp. 49–52.
3. Gilka M.D., Prokopec L.V. (2012) Konkurentospromozhnist silskogospodarskih pidpriemstv ta yih derzhavna pidtrimka [Competitiveness of agricultural enterprises and their state support]. *Ekonomika APK*, no 3, pp. 78–83.
4. Golovachov, A.S. (2005) Metodologichni osnovi konkurentospromozhnosti pidpriemstv i tovaru [Methodological foundations of competitiveness of enterprises and goods]. *Ekonomika i upravlinnya*, no 1, pp. 4–8.
5. Kotler, F. (1996) Osnovi marketingu: uchebnoe posobie [Marketing basics: a textbook] / per. s angl. V.B. Bobrova. Moskva, (in Russian), 698 pp.
6. Krasnoruckij O.O. (2011) Metodichni protirichchya v ocinci konkurentospromozhnosti silskogospodarskih pidpriemstv [Methodological contradictions in the assessment of the competitiveness of agricultural enterprises]. *Ekonomika APK*, no 12, pp. 103–108.
7. Markevich, T.V. (2011) Zabezpechennya investicijnoyi diyalnosti silskogospodarskih pidpriemstv [Provision of investment activity of agricultural enterprises.]. *Ekonomika APK*, no 9, pp. 89–94.
8. Porter M. (2003) Konkurenciya [Competition] / per. s angl. Ya.V. Zablockij. Moskva, (in Russian), 496 pp.
9. Rajzberg, B. A., Lozovskij L.Sh., Starodubceva Ye.B. (2003) Suchasnij ekonomichnij slovník [Modern Economic Dictionary]. Moskva : INFRA-M, (in Russian), 480 pp.